

женню не лише корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, а й насильницьких, особливо тих, які вчинюються з використанням певного стану залежності жертви від злочинця. Відчуття фінансової та соціальної захищеності суб'єктами будь-яких взаємин сприяє зниженню такого стану особи, який є основною умовою вчинення цієї категорії злочинів.

1. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчинюються у сімейно-побутовій сфері / Б. М. Головкін. – Харків : ППВ Нове слово, 2015. – 251 с.

2. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : у 2-х кн. / [О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 352 с.

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2013. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

4. Курс лекцій по кримінологии : учебное пособие / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). – Х. : Одиссей, 2011. – 280 с.

5. Кримінологія / под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. Г.М. Миньковского. – М.: БЕК, 2013. – 556 с.

6. Шестаков Д. А. Семейная кримінологія: Кримінофамілістика / Д. А. Шестаков. – 2-е изд. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2012. – 389 с.

Каторкін Роман Анатолійович
ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОСВІД КРАЇН СНД ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ

В Україні діяння у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу визнане злочинним статтею 335 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Диспозиція статті дублює її назву, а санкція передбачає покарання у вигляді обмеження волі на строк до трьох років[1].

Загальновідомо, що одним із способів побудови ефективного та максимально справедливого законодавства є використання правового досвіду інших держав (з подальшим аналізом, модернізацією та, можливо, впровадженням).

Призови на строкову військову службу, військову службу осіб офіцерського складу як спосіб комплектування армії існує далеко не у всіх країнах світу. Однак, дана модель комплектування притаманна більшості країн пострадянського простору. Більше того, деякі з цих країн мають схожі з нашою державою проблеми.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, вважається доцільним розглянути та проаналізувати кримінальне законодавство у сфері заборони ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб

офіцерського складу країн СНД. В своєму дослідженні ми розглянули законодавство в зазначеній галузі всіх країн СНД, однак вважаємо, що доцільно розкрити специфіку норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу таких країн, як Грузія, республіки Азербайджан та Вірменія, адже дані держави мають подібні проблеми (наявність активних та/чи заморожених конфліктів).

Стаття 356 КК Грузії має назву «Ухилення призовників від військової чи альтернативної трудової служби». Складається вона з трьох частин. Перша – «Ухилення призовників від військової служби, в тому числі – шляхом симуляції хвороби, нанесення будь-якого ушкодження, використання фальшивого документа чи іншої омани, – карається штрафом або позбавленням волі на строк до трьох років» [2].

Вважаємо, той факт, що законодавець не визначає конкретні суми штрафу (або його межі) теоретично може призвести до свавілля з боки судових органів. Що стосується встановлення способів ухилення – ідея цікава, однак, в такому разі логічно було б визначити які ж способи є більш небезпечними, а які менш, та, спираючись на це, побудувати прив'язану до них систему розрізних покарань (тобто встановити деякі способи як обтяжуючі обставини). В даному ж випадку, на нашу думку, перелічування способів (та й ще коли цей перелік не вичерпний) не має сенсу.

Друга частина вказаної статті передбачає покарання у вигляді штрафу або суспільно корисної праці на строк від ста вісімдесяти до двохсот годин або позбавленням волі на строк до одного року за ухилення від альтернативної трудової служби [2].

Як ми бачимо, законодавець Грузії виділяє в окрему групу ухилення від альтернативної трудової служби. Даний злочин передбачає більш м'яке максимальне покарання (не до двох років позбавлення волі, а до одного), а отже, виходить, містить меншу суспільну небезпеку, на думку законодавця. Думається, розгляд ухилення від альтернативної трудової служби окремо від строкової військової є доволі цікавим і дискусійним.

В частині третій статті 356 КК Грузії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років за вчинення діяння, передбаченого першою або другою частиною даної статті скоєне у військовий час чи під час надзвичайного стану [2].

Таким чином, кваліфікуючою обставиною виступає обстановка – військовий час або введення надзвичайного стану. Ми повністю підтримуємо думку, що за вказаних обставин ступінь суспільної небезпеки вказаних діянь є набагато вищим, а тому за їх скоєння доцільно застосовувати більш жорстке покарання. На нашу думку, в КК України доцільно ввести подібну норму.

Стаття 357 КК Грузії має назву «Ухилення від резервної військової служби». В ній передбачено покарання у вигляді накладення суспільно корисної праці на строк від ста вісімдесяти до двохсот двадцяти годин чи позбавлення волі на строк до одного року за ухилення осіб від резервної служби, скоєне після накладення адміністративного стягнення за таке ж діяння [2].

Безперечно, відсутність військового резерву може боляче вдарити по обороноздатності держави, а тому, ухилення від резервної військової служби

несе суспільну небезпеку. Дана норма досить схожа на ухилення від призову на військову службу осіб офіцерського складу в Україні, адже останні знаходяться у військовому запасі (резерві). Думається, досить цікавою виглядає ідея виділити дане діяння в окрему статтю КК України, або, хоча б, частину статті 335, встановивши окреме покарання. Спірним є визначення ступеня тяжкості такого покарання. В Грузії, як ми бачимо, за ухилення від резервної військової служби більш м'яке покарання, ніж за ухилення від строкової військової служби. В Україні різниця в покараннях за ухилення від призову на строкову військову службу та за ухилення від призову на військову службу осіб офіцерського складу не передбачена статтею 335 КК. Вважаємо, доцільно переглянути такий стан речей. Крім того, не можна не відмітити фактор повторності діяння, передбачений в статті 357, доцільність наявності якого є дискусійною.

В Азербайджані ухилення від призову на строкову службу також заборонено Кримінальним кодексом. Стаття 321 має назву «Ухилення від проходження військової служби». Дана стаття складається з двох частин. Перша частина (321.1) встановлює, що ухилення без законних підстав від чергового призову на військову службу або від призову за мобілізацією, з метою ухилення від проходження військової служби – карається позбавленням волі на строк до двох років [3].

Таким чином, азербайджанський законодавець пішов чи не найпростішим шляхом: не став виділяти окремі (менш або більш суспільно небезпечні) способи скоєння даного злочину (подібна ситуація, на даний момент, існує і в Україні), а просто зафіксував заборону скоєння даного виду злочину, встановивши максимальне покарання до двох років позбавлення волі. На нашу думку, такий підхід потребує доопрацювання та вдосконалення. Крім того, назва статті не зовсім точно відображає її зміст, адже теоретично ухилятися від проходження військової служби може і вже призваний солдат, який при цьому не ухилявся від самого призову.

Частина друга статті 321 КК Азербайджану (321.2) закріплює, що те ж саме діяння, скоєне у військовий час, - карається на строк від трьох до шести років [3].

Як ми бачимо, вищевказана норма схожа на ч.3 ст. 356 КК Грузії. Вважаємо її існування є цілком логічним та правильним.

Стаття 327 КК Вірменії має назву «Ухилення від проходження військової служби, тренувальних зборів чи мобілізації». Дана стаття складається з трьох частин. Перша частина закріплює, що ухилення від чергового призову на строкову військову службу, від тренувальних зборів чи мобілізації за відсутністю законних підстав для звільнення від цієї служби – карається штрафом у розмірі від трьохсоткратного до п'ятисоткратного розміру заробітної плати, або арештом на строк не більше двох місяців, або позбавленням волі на строк не більше двох років [4].

Частина 1 статті 327 КК Вірменії досить схожа на ч.1 статті 321 КК Азербайджану за виключенням встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від тренувальних зборів.

Частина друга вказаної статті зазначає, що те ж саме діяння, скоєне:

- 1) шляхом нанесення собі тілесного ушкодження або симуляції хвороби;
- 2) шляхом підробки документів чи обману, -

карається арештом на строк від трьох місяців або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років [4].

Таким чином, законодавець Вірменії, на відміну від сусіднього Азербайджану, встановлює кваліфікуючі ознаки даного злочину – способи його скоєння (шляхом нанесення собі тілесного ушкодження або симуляції хвороби, шляхом підробки документів чи обману). Думається, такий підхід є цікавим, однак, все ж таки, в досліджуваній нами нормі існують певні суперечливі моменти. По-перше, перелік способів є досить обмеженим (наприклад, можна додати спосіб – підкуп (медичного працівника, працівника військкомату тощо)). По-друге, діапазон покарання досить широкий (від арешту на строк до трьох місяців до позбавлення волі до п'яти років), а вид та тривалість покарання не прив'язані до конкретних способів (законодавець, виходить, вважає дані способи однорідними за своєю суспільною небезпекою).

В ч. 3 ст. 327 КК Вірменії вказано, що діяння, передбачені в двох попередніх частинах даної статті, скоєні під час військового стану, війни або в бойовій обстановці, – караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років [4].

Отже, в КК Вірменії передбачені особливо кваліфікуючі ознаки злочину у вигляді ухилення від проходження військової служби, тренувальних зборів чи мобілізації – скоєння даного діяння у певній обстановці (військовий стан, війна чи бойова обстановка).

Подібний підхід є доволі цікавим і, можливо, до КК України також доцільно занести подібну норму.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що кримінальне законодавство у сфері заборони ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу містить ряд цікавих положень, які, можливо, слід впровадити і у КК України (дещо модернізувавши). Відтак, дискусійною є думка щодо доцільності встановлення деяких способів вчинення досліджуваного нами злочину як кваліфікуючих ознак. З одного боку такий підхід є цікавим, але дещо недоопрацьованим в розглянутих нами країнах (в такому разі, думається, слід побудувати ієрархічну систему, в якій необхідно виділити менш суспільно небезпечні та більш суспільно небезпечні способи, від яких, відповідно, буде залежати і тяжкість покарання). З іншого – необхідно більш ретельно проаналізувати: а чи взагалі впливає спосіб вчинення даного злочину на кінцевий результат, та, як наслідок, на ступінь суспільної небезпеки?

Доволі логічним є розгляд певної обстановки (бойова обстановка, воєнний стан, надзвичайний стан) як обтяжуючої обставини, адже в такій ситуації порушення порядку комплектування збройних сил несе підвищену небезпеку, бо опосередковано впливає на боєздатність армії.

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.02.2018).

2. Уголовный кодекс Грузии// Законодательный вестник Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>(дата звернення: 20.09.2017).

3. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики// ЮРИСТ – комплекс правовой информации. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353#pos=0;0(дата звернення: 22.09.2017).

4. Уголовный кодекс Республики Армения // Официальный сайт Национального Собрания Республики Армения. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>(дата звернення: 28.09.2017).